

TERRITORIAL DEVELOPMENT: ANTI-CRISIS CONTEXT

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-020-9-8>

Maryna Melnykova

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher at Department
of Economic and Legal Problems of City-Study
State Organization «V. Mamutov Institute
of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine»*

Olena Tarasevych

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Economic
and Legal Problems of City-Study
State Organization «V. Mamutov Institute
of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine»*

Yelyzaveta Gradoboieva

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Researcher at Department
of Economic and Legal Problems of City-Study
State Organization «V. Mamutov Institute
of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine»*

ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF CITY DEVELOPMENT: SOCIO-ECOLOGICAL-ECONOMIC ASPECT

Summary

Consideration and solution of problems concerning the anti-crisis management of the city in the context of ensuring its sustainable development is rather urgent and timely what is clearly pointed in this article. The process of managing the city development is characterized here in terms of achieving goals of a sustainable development. The role of the anti-crisis component in the process of managing a sustainable development of the city is shown as a stabilizing one. The properties of the city as a complex system and object of management are generalized. To make decisions on the city management these properties call for observation of such principles as a scientific character, goal setting, adaptability, unity of functioning and development, consistency of goals and interests, efficient use of resources, and complexity.

The expediency of using a complex approach to fulfilling the tasks of urban development aimed at overcoming crisis phenomena and stabilizing the functioning is proved. The economic, ecological and social priorities are defined which are established when developing the anti-crisis strategy for a sustainable development of the city. The ways of developing the anti-crisis strategy for a sustainable development of the city are proposed to be based on the socio- ecological- economic approach. The arguments are given in favor of taking into account the interests of stakeholders when developing programs and projects on the anti-crisis management of the city. The attention is focused on the organizational and financial support for the implementation of the anti-crisis strategy. Monitoring and public control over the process of implementing the anti-crisis measures need in using relevant instruments, which should be the subject of further research.

Вступ

Актуальність та своєчасність розгляду проблем антикризового управління на рівні українських міст зумовлені такими обставинами: з одного боку, необхідністю виконання завдань забезпечення сталого розвитку, окреслених Указом Президента України [1], а також пріоритетів, задекларованих Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 рр. [2]; з іншого боку, наявністю в Україні високоурбанізованих територій, переважно індустріального типу, в яких господарюють підприємства та об'єднання вугільної, коксохімічної, металургійної галузей, що генерують небезпеку [3; 4], а також триваючим збройним конфліктом на території Донецької та Луганської областей, небезпекою на лінії розмежування та з боку непідконтрольних Україні територій [5; 6]. Окрім того, глобалізаційні виклики, пов'язані з пандемією, та системна криза в національній економіці загострили соціогуманітарні проблеми, пов'язані з неповною зайнятістю, зростанням безробіття, підвищенням частки незахищених верств населення та зниженням їхнього добробуту [7; 8]. Зазначені обставини потребують прийняття та реалізації управлінських рішень на державному, регіональному та міському рівнях, спрямованих на подолання кризових явищ, та переходу до стадії сталого розвитку на засадах економічного зростання, екологічної безпеки та соціального консенсусу.

Проблематику антикризового управління територією, зокрема містом, досліджено у працях як зарубіжних, так і українських науковців. Так, дослідження іранських учених присвячено аналізу ролі муніципалітету в антикризовому управлінні [9] та визначенню значення кризисного управління у забезпеченні сталого розвитку міста [10]. Увагу вітчизняних науковців приділено визначенню тенденцій та основних принципів реалізації сучасних механізмів антикризового публічного управління територіями [11]. При цьому М.А. Алхемері наголошено, що

особливої ролі антикризове публічне управління як комплекс теоретико-методологічних положень про ефективну протидію кризовим явищам, які виникають на різних етапах розвитку соціально-економічних систем, набуває за умов інституційних реформ [11, с. 25]. Методичні підходи до антикризового управління в умовах децентралізації в регіональному розрізі досліджено в працях Н.А. Антонюк і Т. Желюк [12; 13]; В.Б. Крикун розглянуто особливості здійснення антикризового управління економікою на рівні місцевого самоврядування [14]. Обґрунтуванню концептуальних засад розвитку міста в контексті кризового управління присвячено дослідження Т.І. Пахомової, І.В. Храмцової [15].

Спираючись на попередні дослідження, визначимо роль антикризового складника в процесі управління сталим розвитком міста, доведемо доцільність комплексного вирішення завдань антикризового управління міським розвитком та обґрунтуємо доцільність розроблення антикризової стратегії на засадах соціо-еколого-економічного підходу.

Розділ 1. Роль антикризового складника в процесі управління сталим розвитком міста

Управління сталим розвитком міста є процесом обґрунтування, прийняття та реалізації економічних, соціальних, екологічних або інноваційних рішень, спрямованих на створення комфортних умов та якості життя населення, збереження та відтворення довкілля, підвищення господарської активності та конкурентоспроможності.

Досягнення цілей і вирішення завдань сталого розвитку міста залежать від наявності відповідного потенціалу. До складу потенціалу сталого розвитку входять матеріальні, трудові та фінансові ресурси, які використовуються або можуть бути залучені для реалізації завдань сталого розвитку міста. Зазначеними ресурсами володіють та/або розпоряджаються органи державного управління, органи місцевого самоврядування, населення та бізнес. Ці ресурси включаються в процес господарювання міста для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем і завдань міського розвитку. Управління сталим розвитком міста спрямоване на досягнення стратегічних цілей і завдань, адаптацію економіки до змін, що відбуваються у зовнішньому і внутрішньому середовищі, забезпечення реалізації пріоритетних проєктів модернізації. У процесі управління сталим розвитком міста взаємодіють населення, органи державної влади та місцевого самоврядування, бізнес-структури та наукові установи, громадські об'єднання з метою поліпшення економічних, соціальних і культурних умов життєдіяльності.

Спираючись на визначення сталого розвитку міста, задекларованого в глобальних, європейських і національних стратегіях, включаючи, зокрема, Резолюцію ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний

у галузі сталого розвитку на період до 2030 року» від 25 вересня 2015 р. та Лейпцизьку хартію «Міста Європи на шляху сталого розвитку» від 25 травня 2007 р., Указ Президента України [1] та Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 рр. [2], а також роботи А.Н. Albayrak, М. Batty [16; 17], слід наголосити, що сталий розвиток як процес, яким потрібно управляти, може бути декомпозовано на цілі, підцілі та завдання так (рис. 1).

Найбільш важливими заходами для досягнення зазначених цілей, підцілей та завдань є формування організаційно-економічного механізму, що регулює економічний і соціальний розвиток, раціональне природокористування та антропогенний вплив на навколишнє середовище, інноваційність та інвестиційну привабливість, гостинність та відкритість за дотримання санітарно-епідеміологічних норм містобудування з урахуванням господарської ємності локальних екосистем.

Рис. 1. Декомпозиція цілей, підцілей та завдань сталого розвитку як процесу

Джерело: складено авторами за даними [1; 2; 16; 17]

Управління сталим розвитком міста як процес спрямоване на збалансоване використання потенціалу території (для економічного зростання), гармонізацію відносин і підвищення якості життя населення (для досягнення соціального консенсусу), збереження і поетапне відновлення цілісності природного середовища, створення можливостей для екологічної рівноваги. При цьому враховується взаємозв'язок екологічних, економічних і соціальних проблем, які повинні бути вирішені комплексно, за умови тісної співпраці та координації зусиль усіх учасників взаємодії. Інноваційний напрям розвитку сприяє ефективному використанню потенціалу території та відображає рівень розвитку продуктивних сил.

У місті забезпечується значний ефект масштабу, який включає скорочення витрат часу і матеріальних ресурсів на виробничий процес, поліпшення сервісу та інфраструктурного обслуговування, широке застосування інформаційних технологій та інновацій, ефективне використання ринкових механізмів [18, с. 187]. Від соціального розвитку міста залежить процес підвищення добробуту населення на основі забезпечення соціальних стандартів (включаючи тривалість життя, стан здоров'я, освітній рівень). Економічний розвиток слід розглядати як процес поліпшення кількісних і якісних показників господарської системи міста за рахунок використання виробничих, природних, трудових, фінансових ресурсів.

На стійкість розвитку міста впливають економічні, соціальні, екологічні умови, демографічні та інноваційно-інвестиційні процеси, наявність нормативно-правового забезпечення, стан інфраструктури та майнових відносин. У процесі прийняття рішень щодо розвитку міста беруть участь органи місцевого самоврядування, населення, бізнес, громадські організації, зацікавлені в забезпеченні якісних умов життєдіяльності за рахунок реалізації відповідної політики, програм і проєктів. Управління сталим розвитком міста здійснюється за допомогою планування, організації, координації та контролю [10; 16; 18]. Це забезпечує цілеспрямованість і організованість діяльності виконавців, підвищує рівень використання наявного потенціалу та дає змогу отримувати якісно нові результати. Функція координації є пріоритетною в управлінні містом як складною економічною системою, що об'єднує на своїй території підприємства різних сфер діяльності, форм власності.

Типовий алгоритм управління сталим розвитком міста включає такі послідовні стадії: аналіз стану, визначення мети і завдань розвитку; формування документів стратегічного планування; розроблення заходів на основі документів стратегічного планування; оцінка та затвердження програмних заходів; реалізація програмних заходів [18, с. 185]. У документах стратегічного планування сталого розвитку міста відображаються загальні та локальні пріоритети. Практика визначення локальних пріоритетів розвитку в Україні свідчить про використання

функціонального та секторального підходів. Функціональний підхід заснований на визначенні пріоритетів міста у цілому і його складників за результатами стратегічного планування. Секторальний підхід передбачає розроблення пріоритетів модернізації в різних секторах економіки відповідно до галузевих особливостей та з урахуванням можливостей скористатися перевагами концентрації ресурсів у рамках міста. Окрім того, необхідне врахування умов, пов'язаних із процесами децентралізації та розширенням повноважень органів місцевого самоврядування, екологічної безпеки, місторегулювання і залучення населення до вирішення питань місцевого значення.

Розглянемо управління сталим розвитком міста з погляду організації цього процесу. Як і в будь-якій організаційній системі, у місті діють закони синергії, стійкості та розвитку. Саме дія закону розвитку визначає стадії та етапи управління. Зокрема, місто як будь-яка система в процесі розвитку проходить стадії зростання (підйому) та уповільнення (спаду). При цьому важливим постає регулювання як на стадії підйому, так і на стадії спаду, оскільки можуть виникати кризові явища, які не повинні призвести до того, що потенціал руйнування перевищить потенціал творіння. Зазначені обставини викликають необхідність прийняття рішень та вжиття заходів щодо стабілізації на підставі антикризового регулювання (управління). Стабілізаційний етап у процесі управління сталим розвитком міста здійснюється на підставі прийняття відповідних рішень органами місцевого самоврядування. Зазначені рішення спрямовані на нормалізацію економічних, екологічних та соціальних параметрів розвитку території, запобігання поглибленню кризових явищ та переростання їх у колапс. На жаль, нині в окремих українських містах спостерігається затяжна криза, яка може призвести до колапсу. Затяжна криза звичайно провокується надзвичайними умовами (зокрема, збройним конфліктом на території Донецької та Луганської областей, репресивністю старопромислових регіонів, стихійними лихами та пандемією). Особливо це стосується так званих шахтарських міст на постконфліктних територіях. Для стабілізації ситуації у зазначених містах поряд з антикризовими заходами органів місцевого самоврядування, органами державного управління розробляються та реалізуються концепції. Слід відзначити Концепцію економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 р., проєкт якої представлено Кабінетом Міністрів України, та Концепцію Державної програми трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 р., проєкт якої представлено Міністерством розвитку громад та територій України.

Розділ 2. Об'єктивна необхідність комплексного вирішення завдань антикризового управління міським розвитком

Прийняття рішень з управління міським сталим розвитком на будь-якій стадії, включаючи стабілізаційну, повинно здійснюватися з урахуванням особливостей об'єкта та суб'єкта управління, організації їх взаємодії, чинників та умов зовнішнього та внутрішнього середовища. Як об'єкт управління місто є системою, яка включає безліч різних елементів, що розташовані на певній території та пов'язані між собою економічними та соціальними відносинами. Зазначені елементи для цілей управління поєднуюся (групуються) у підсистеми. Найбільш поширеним є групування у містоутворюючу, містобудівну та містообслуговуючу підсистеми. Суб'єктом управління містом є населення, яке діє безпосередньо або через представницькі органи – органи місцевого самоврядування. Саме органами місцевого самоврядування здійснюється прийняття рішень з управління міським сталим розвитком на будь-якій його стадії. При цьому використовуються загальносистемні принципи управління (науковості (використання сучасних наукових досягнень в управлінні, пізнання і використання об'єктивних законів розвитку природи і суспільства), цілеспрямованості (управління окремими підсистемами, процесами і явищами має здійснюватися з урахуванням загальносистемних цільових орієнтирів розвитку), єдності функціонування і розвитку (пошук компромісів між забезпеченням стійкості та необхідністю змін), узгодження цілей та інтересів (консенсус або підпорядкування тих або інших інтересів і цілей залежно від конкретної ситуації), ефективного використання ресурсів, системності, комплексності, адаптивності) складною організаційно-економічною системою, якою є місто. Принцип адаптивності означає, що формування рішень необхідно здійснювати з урахуванням можливих змін зовнішнього середовища, які можуть зумовити корегування цілей, пріоритетів і механізмів їх реалізації. Принцип системності передбачає можливість і необхідність декомпозиції проблем і цілей розвитку, завдань і ресурсів для їх досягнення. Тісно пов'язаний із принципом системності принцип комплексності. Він заслуговує на особливу увагу, оскільки пов'язаний із комплексним підходом до просторового розвитку міста та комплексною оцінкою дії чинників та умов для забезпечення адаптивності, зміст яких розкрито в табл. 1. Комплексне врахування дії умов та чинників особливо проявляється під час управління містообслуговуючою підсистемою (сферою життєдіяльності).

Зважаючи на те, що антикризове управління є стабілізаційним етапом процесу міського сталого розвитку, дотримання комплексності під час розроблення антикризових заходів не викликає сумніву, однак мають місце деякі особливості його використання. Розглянемо їх більш докладно.

**Зміст аспектів комплексності, які враховують
під час прийняття рішень з управління міським сталим розвитком**

Найменування аспекту	Зміст аспекту
Загальносистемний	Усебічне охоплення всієї керованої системи, врахування всіх боків, напрямів, властивостей
Адаптаційний	Комплексне вираховування дії та взаємодій природно-кліматичних, техніко-технологічних, організаційно-економічних, соціально-політичних, інституційно-правових чинників та умов
Просторовий	Комплексний підхід до території, зокрема в питаннях міської забудови, на засадах екологічності, соціальної значимості та економічної доцільності

Джерело: складено авторами за даними [16–18]

Фахівці визначають кризу як період, що характеризується найбільшою ймовірністю виникнення ситуацій, за яких умови сталого розвитку території виявляються нездійсненними. Тому антикризове управління територією визначається як функція органів державного управління та місцевого самоврядування, що забезпечує збереження оптимальної структури територіальної економіки, її сталий розвиток і згладжування негативних наслідків криз різної природи [9; 10]. Антикризове управління при цьому включає сукупність організаційно-економічних і нормативно-правових заходів, які розробляються органами місцевого самоврядування із залученням органів державного управління з метою захисту міської економіки від кризових ситуацій у процесі сталого розвитку [11; 14].

Однією зі специфічних особливостей системи міського управління в ринкових умовах господарювання є подвійна роль органів місцевого самоврядування як розпорядника комунальної власності й активного учасника господарських відносин, з одного боку, а з іншого – відповідно до наданих повноважень безпосередньо регулятора господарських відносин у місті шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів (рішень, положень, регламентів). Тому для розроблення заходів для запобігання та подолання наслідків економічної кризи, пов'язаної з певною фазою циклу виробництва (криза, депресія, пожвавлення, підйом), під час якої відбувається порушення пропорцій відтворення, необхідно з'ясувати, які макроекономічні параметри сигналізують про можливість розвитку кризової ситуації, забезпечити розуміння сутності та природи кризових явищ і їх взаємозв'язок для створення та організації функціонування системи стабілізаційних заходів, що згладжують негативні моменти циклічності економічного розвитку.

Фінансовий стан підприємств незалежно від форм власності, що господарюють на території міста, впливає на місцеві бюджети, які, своєю чергою, є індикаторами економічної сталості міського розвитку.

Саме в такому контексті, як правило, розглядається система антикризового управління територією [9; 11; 15]. Однак в екологонебезпечних містах поряд з економічним антикризовим регулюванням повинні розроблятися заходи щодо охорони навколишнього середовища. Особливо це стосується індустріально розвинутих міст, в яких містоутворюючою є металургійна, коксохімічна, нафтохімічна промисловість (зокрема, Маріуполь, Кривий Ріг). У депресивних містах (зокрема, моно містах) також розробляються заходи з подолання соціальних наслідків економічних заходів з антикризового управління. При цьому необхідне дотримання комплексного підходу до прийняття рішень з реструктуризації містоутворюючих підприємств щодо економічної доцільності, екологічної безпеки об'єктів, що підлягають консервації (зокрема, на вугледобувних підприємствах) та соціального захисту вивільнених у результаті працівників. Особливої уваги потребують кризи, які виникають від надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів. Подолання кризи при цьому потребує врахування дії як дестабілізуючих чинників, так і загрози відновлення конфлікту. Це стосується міст, розташованих поблизу лінії розмежування (зокрема Бахмута, Покровська, Алчевська, Сєверодонецька).

Зважаючи на вищевикладене, особливості дотримання комплексності під час прийняття рішень з антикризового управління міським розвитком полягають у такому: рішення повинні враховувати як технічні, економічні, правові, організаційні, екологічні, психологічні аспекти управління в їх взаємозв'язку, так і оцінюватися з погляду їхнього впливу на основні параметри сфери життєдіяльності міста, яка задовольняє потреби населення у базових та додаткових послугах.

Розділ 3. Обґрунтування антикризової стратегії управління розвитком міста на засадах соціо-еколого-економічного підходу

Використання соціо-еколого-економічного підходу зумовлене пріоритетами, які поклалися в процесі еволюції цілей та завдань сталого розвитку міста. Якщо місто розглядається як складна соціально-економічна система, що включає взаємодіючі та взаємопов'язані елементи (містоутворюючу, архітектурно-містобудівну підсистеми, сферу життєдіяльності, територію, населення), то пріоритети сталого розвитку ранжуються як «економіка, екологія, соціум». Якщо місто розглядається як складний організм, взаємопов'язані частини якого розвиваються за природними законами, що сприяє спілкуванню людей, їх взаємодії та появі в результаті таких взаємодій нових ініціатив, галузей, сфер та видів діяльності, то пріоритети ранжуються так: екологія, економіка та соціум.

Розгляд міста як територіальної громади (яка, відповідно до законодавства України, являє собою жителів, об'єднаних постійним місцем проживання у межах міста, самоідентифікацією, комунальною

власністю, сплачуванням комунальних податків, спільними інтересами місцевого значення та соціальною взаємодією під час задоволення цих інтересів) головним завданням сталого розвитку визначає людський розвиток на засадах інклюзивності, що дає змогу ранжувати пріоритети на соціогуманітарні, екологічні, економічні. Це підтверджується програмними документами, прийнятими на державному (Державною стратегією регіонального розвитку на 2020–2027 рр.) [2], регіональному (стратегіями областей), міському (особливо це стосується мегаполісів та великих міст) рівнях. Тому соціо-еколого-економічний підхід до розроблення антикризової стратегії повинен ураховувати вирішення соціогуманітарних завдань, дотримання екологічної безпеки та раціональне використання матеріальних трудових та фінансових ресурсів міської господарської системи. Пріоритетність соціогуманітарного напрямку в антикризовій стратегії міського розвитку зумовлена як високою часткою соціально незахищених верств населення, які з'являються в результаті збройних конфліктів та стихійних лих, так і виконанням завдань соціального (створення комфортних умов життя населення), екологічного (підтримка безпеки довкілля за рахунок заходів з озеленення), економічного (підвищення ефективності виробництва) характеру підприємствами, що господарюють у сфері життєдіяльності міста.

Розробленням та реалізацією антикризової стратегії управління міським розвитком займаються органи місцевого самоврядування в рамках власної компетенції, яка базується на принципах економічного та адміністративного впливу на кризові ситуації в міській господарській системі [9; 12; 14]. Завдання антикризового управління міським розвитком полягає у забезпеченні контрольованості стану економіки міста відповідно до заданих цілей і норм функціонування та прийнятті рішень у разі його відхилення від заданих параметрів. При цьому необхідне дотримання принципів законності, безперервності, дієвості, своєчасності та узгодженості, що зумовлюють необхідність виконання обліково-аналітичної, статистичної, контрольної діяльності в роботі органів місцевого самоврядування.

Антикризова стратегія управління міським розвитком включає мету, завдання, методи та інструменти (рис. 2), використання яких дає змогу стабілізувати ситуацію та перейти до траєкторії сталого розвитку.

Слід зазначити, що, з одного боку, стратегічні рішення щодо запобігання кризі повинні бути прийняті та реалізовані на ранніх стадіях антикризового управління, коли процес руху до кризи ще не набув незворотного характеру. З іншого боку, прийняті на ранніх стадіях виникнення кризових процесів рішення можуть бути неадекватні можливій загрозі формування кризової ситуації і спрямовані на вирішення окремих проблем, що приховують глибинні кризові явища. Однак, як правило, антикризові заходи мають надзвичайний характер, реалізуються в найкоротший період часу, коли криза вже настала.

Завдання: формування методик діагностики кризового стану на основі моніторингу розвитку міської економіки; визначення системи показників кризового стану міської економіки; розроблення комплексних цільових програм із подолання кризових явищ та формування умов для запобігання їх появи; розроблення методики прогнозування надходжень до бюджету з урахуванням можливих кризових станів міської економіки або її окремих галузей; розроблення механізмів взаємодії зацікавлених сторін у заходах із подолання кризи

Мета: формування та реалізація заходів, спрямованих на нейтралізацію найбільш небезпечних та інтенсивно впливаючих чинників, що призводять до кризового стану

**Антикризова
стратегія
управління
міським
розвитком**

Методи: моніторинг і діагностика кризових процесів; формування прогнозів і планів з урахуванням імовірності виникнення кризових явищ; застосування податкових, бюджетних, кредитних та інших заходів впливу на господарську систему з метою нейтралізації кризових явищ

Інструменти: рекомендації з проведення моніторингу стану розвитку міської економіки для виявлення кризових явищ; діагностика кризових процесів на підставі фіксування відхилень, аналіз причин їх появи та тенденцій розвитку; прогнозування розвитку кризових ситуацій, узагальнення та оцінка інформації за чинниками, що викликали кризові явища, виявлення сутності кризи для прогнозування та визначення можливих сценаріїв розвитку кризової ситуації

Рис. 2. Складники антикризової стратегії управління міським розвитком

Джерело: складено авторами за даними [1; 2; 16; 17]

Стратегія і тактика антикризового управління повинні бути орієнтовані на досягнення певних результатів на кожному етапі подолання кризової ситуації. Виходячи з установлених цілей антикризового управління, результати здійснення заходів із подолання кризової ситуації включають: прогнозування розвитку кризових явищ, оцінку несприятливих тенденцій у міській економіці; визначення ефективних методів і механізмів проведення державної та міської антикризової політики; моделювання поведінки господарюючих суб'єктів на ринку і розроблення сценаріїв розвитку соціально-економічної ситуації; вибір напрямів стабілізації міської господарської системи; визначення механізмів післякризового розвитку міської економіки.

У процесі антикризового управління міською економікою взаємодіють органи державного управління та місцевого самоврядування, державні та комунальні підприємства; підприємницькі структури, включаючи фізичних осіб; некомерційні організації; громадські об'єднання [9; 12–14]. Вони мають власні інтереси, які повинні бути узгоджені, що забезпечить реалізацію завдань стратегії антикризового управління. Для узгодження інтересів учасників процесу антикризового управління містом доцільне використання формальних та неформальних методів, включаючи переговори, форуми, конференції, семінари, створення експертних рад із залученням громадських організацій.

Стратегічне антикризове управління на місцевому рівні включає аналіз тенденцій розвитку в динаміці, що проводиться на основі моніторингу економічних процесів у місті, і розроблення комплексу заходів щодо запобігання та/або недопущення кризових ситуацій у міському господарстві. Тактичні рішення з антикризового управління міським розвитком утілюються в програми та проекти відновлення та модернізації об'єктів сфери життєдіяльності міста, які повинні містити розрахунки економічних показників, оцінку позитивного або негативного впливу на довкілля та результати публічного обговорення із залученням громадськості.

Висновки

Визначено, що в процесі управління сталим розвитком міст можуть виникати надзвичайні та кризові ситуації, пов'язані з негативним впливом чинників та умов. Подолання та запобігання зазначеним негативним явищам досягається за рахунок прийняття та реалізації рішень з антикризового управління. При цьому необхідно враховувати взаємозв'язок між цілями, підцілями та завданнями сталого розвитку, а також роль антикризового складника як стабілізаційного етапу в процесі управління міським розвитком.

Властивості міста як складної організаційно-економічної системи та об'єкта управління потребують під час прийняття рішень з управління сталим розвитком міста на будь-якому етапі, включаючи стабілізаційний, дотримання загальних принципів та спеціальних підходів, зокрема комплексності під час урахування дії та взаємодії чинників та умов, а також просторового складника міського функціонування та розвитку. Під час прийняття рішень щодо антикризового управління поряд з економічними складниками необхідно оцінювати вплив на соціальний та екологічний складники. Особливо це стосується антикризового управління містом у депресивних та постконфліктних територіях, що знаходить відображення в антикризових заходах для сфери життєдіяльності міста.

Під час розроблення антикризової стратегії управління сталим розвитком міста доцільне визначення пріоритетів з економічного,

екологічного, соціального погляду, що пов'язані з еволюцією підходів до визначення міста (система, організм, територіальна громада) та необхідністю узгодження локальних пріоритетів із загальнодержавними. Визначено мету, завдання, методи та інструменти антикризової стратегії сталого розвитку міста на засадах комплексного соціо-еколого-економічного підходу. У процесі розроблення та реалізації антикризової стратегії приймають участь поряд з органами державного управління та місцевого самоврядування, державними та комунальними підприємствами представники бізнесу та громадськості, тому потрібно врахування та узгодження їхніх інтересів на підставі використання відповідних заходів. Важливим постає розв'язання проблем організаційного та фінансового забезпечення реалізації антикризової стратегії, а також здійснення моніторингу та громадського контролю в процесі реалізації антикризових заходів на підставі впровадження цифрових технологій та використання засобів електронної комунікації, що й повинно стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 79. Ст. 2712.
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. *Офіційний вісник України*. 2020. № 67. Ст. 2155.
3. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія / С.М. Домбровська та ін. Харків : НУЦЗУ, 2017. 244 с.
4. Герещун Г.М., Масікевич А.Ю. Оцінювання рівня екологічної небезпеки міського середовища, спричиненої техногенною трансформацією атмосферних опадів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Т. 27. № 3. С. 95–98.
5. Колосов А.М., Снітко Є.О., Восьмачкина Н.В. Реінтеграція Донбасу: суспільно-економічні аспекти. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2. С. 4–11.
6. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на Сході України / ОБСЄ. Київ : ВАІТЕ, 2017. 88 с.
7. Libanova E., Osaulenko O. & Cherenko L. Assessment of Quality of Life in Ukraine on the Basis of Subjective Indicators of Well-being : monograph = Оцінка якості життя в Україні на основі суб'єктивних показників добробуту : монографія. Warsaw : RS Global Sp. z O.O., 2020. 361 p.
8. Соціальні та трудові чинники сталого економічного зростання: можливості й механізми активізації : монографія / О.Ф. Новікова та ін. ; Ін-т економіки пром-ті. Київ, 2020. 464 с.
9. Rahnama M.R., Shoorabi R.A., Hadad M. The Role of Municipality in Crisis Management. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*. 2012. Vol. 4. № 8. P. 592–610.
10. Maleki S., Amanpour S., Bagheri A. Analyzing the role of crisis management in urban sustainable development (case studi Ahvaz urban floodwaters). *Journal Of Organizational Behavior Research*. 2018. Vol. 3. Is. S2. URL: https://www.researchgate.net/publication/334112312_ANALYZING_THE_ROLE_OF_CRISIS_MANAGEMENT_IN_

URBAN_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT_CASE_STUDY_AHVAZ_URBAN_FLOODWATERS (дата звернення: 26.10.2020).

11. Алхемері М.А. Тенденції реалізації сучасних механізмів антикризового публічного управління територіями. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2018. Т. 29(68). № 6. С. 25–29.
12. Антонюк Н.А. Методичні підходи до антикризового управління в умовах децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 403–407.
13. Желюк Т. Регіональний розвиток: нові підходи до антикризового управління. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. № 2. С. 19–36.
14. Крикун В.Б. Особливості здійснення антикризового управління економікою на рівні місцевого самоврядування. *Право і безпека*. 2010. № 3(35). С. 66–69.
15. Пахомова Т.І., Храмцова І.В. Про концепції розвитку міста в контексті кризового управління. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 2. С. 31–47.
16. Albayrak A.N. & Eryilmaz Y. Urban Growth in Sustainability Perspective. *Int'l Journal of Advances in Agricultural & Environmental Engg. (IJAAEE)*. 2017. Vol. 4. № 1. P. 117–121.
17. Batty M. *The New Science of Cities*. London : The MIT Press, 2013. 495 p.
18. Complex Modernization of public infrastructure and hospitality as a factor in the sustainable development of the city in Ukraine / M. Melnykova et al. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9. № 1. P. 183–204.

References:

1. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrayiny na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 30 Veresnya 2019 № 722/2019. Ofitsiyni visnyk Ukrainy [About the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030: Presidential Decree of September 30, 2019 no. 722/2019], *Official Bulletin of Ukraine*, no. 79. Art. 2712.
2. Pro zatverdzhennya Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 5 serpnya 2020. № 695. Ofitsiyni visnyk Ukrainy [About approval of the State strategy for regional development for the period up to 2020: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 5 August 2020 no. 695], *Official Bulletin of Ukraine*, no. 67. Art. 2155.
3. Dombrovska S.M., Kovrehin V.V., Pomaza-Ponomarenko A.L., Kolyenov O.M. (2017) Public administration in the field of security of cocil-ecological and economic systems: monograph [Derzhavne upravlinnia u sferi bezpeky sotsialno-ekoloho-ekonomichnykh system: monohrafiia]. Kharkiv: NUTSZU. (in Ukrainian)
4. Heretsun H.M., Masikevych A.Yu. (2017) Otsinyuvannya rivnya ekolohichnoi nebezpeky miskoho seredovyscha, sprychynenoi tekhnohennoyu transformatsiyeyu atmosferynykh opadiv. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy [Assessment of the level of ecological danger of the urban environment caused by technogenic transformation of precipitation]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, is. 27, no. 3, pp. 95–98.
5. Kolosov A.M., Snitko Ye.O., Vosmachkyna N.V. (2018) Reintehratsiya Donbasu: suspilno-ekonomichni aspekty. Ekonomichnyy visnyk Donbasu [Reintegration of Donbass: socio-economic aspects]. *Economic Bulletin of Donbass*, no. 2, pp. 4–11.
6. Enviromental damage assessment and priorities for environmental restoration in Eastern Ukraine [Otsinka ekolohichnoyi shkody ta priorytety vidnovlennya dovkillya na Skhodi Ukrayiny] (OSCE). Kyiv: VAITE. (in Ukrainian)
7. Libanova E., Osaulenko O. & Cherenko L. (2020) Assessment of Quality of Life in Ukraine on the Basis of Subjective Indicators of Well-being: monograph. Warsaw. RS Global Sp. z O.O.

8. Novikova O.F., Amosha O.I., Shamileva L.L. etc. (2020) Social and labor factors of sustainable economic growth: opportunities and mechanisms of activation: monograph [Sotsialni ta trudovi chynnyky staloho ekonomichnoho zrostannya: mozhyvosti y mekhanizmy aktyvizatsiyi: monohrafiya]. Kyiv: Institute of Industrial Economics. (in Ukrainian)
9. Rahnama M.R., Shoorabi R.A., Hadad M. (2012) The Role of Municipality in Crisis Management. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, vol. 4, no. 8, pp. 592–610.
10. Maleki S., Amanpour S., Bagheri A. (2018) Analyzing the role of crisis management in urban sustainable development (case studi Ahvaz urban floodwaters). *Journal Of Organizational Behavior Research*, vol. 3, is. S2. URL: https://www.researchgate.net/publication/334112312_ANALYZING_THE_ROLE_OF_CRISIS_MANAGEMENT_IN_URBAN_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT_CASE_STUDY_AHVAZ_URBAN_FLOODWATERS (accessed 26.10.2020).
11. Alkhemeri M.A. (2018) Tendentsiyi realizatsiyi suchasnykh mekhanizmiv antykryzovoho publichnoho upravlinnya terytoriyamy. Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Derzhavne upravlinnya [Trends in the implementation of modern mechanisms of anti-crisis public management of territories]. *Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadsky. Series: Public Administration*, is. 29(68), no. 6, pp. 25–29.
12. Antonyuk N.A. (2018) Metodychni pidkhody do antykryzovoho upravlinnya v umovakh detsentralizatsiyi. *Biznes Inform* [Methodical approaches to crisis management in the conditions of decentralization]. *Business Inform*, no. 5, pp. 403–407.
13. Zhelyuk T. (2017) Rehionalnyi rozvytok: novi pidkhody do antykryzovoho upravlinnya. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu* [Regional development: new approaches to crisis management]. *Bulletin of Ternopil National Economic University*, no. 2, pp. 19–36.
14. Krykun V.B. (2010) Osoblyvosti zdiysnennya antykryzovoho upravlinnya ekonomikoyu na rivni mistsevoho samovryaduvannya. Pravo i bezpeka [Features of anti-crisis management of the economy at the level of local self-government]. *Law and Security*, no. 3(35), pp. 66–69.
15. Pakhomova T.I., Khramtsova I.V. (2019) Pro kontseptsii rozvytku mista v konteksti kryzovoho upravlinnya. Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya i mistsevoho samovryaduvannya [On the concepts of city development in the context of crisis management]. *Theory and practice of public administration and local self-government*, no. 2, pp. 31–47.
16. Albayrak A.N. & Eryilmaz Y. (2017) Urban Growth in Sustainability Perspective. *Int'l Journal of Advances in Agricultural & Environmental Engg. (IJAAEE)*, vol. 4, no. 1, pp. 117–121.
17. Batty M. (2013) *The New Science of Cities*. London: The MIT Press.
18. Melnykova M., Gradoboieva Ye., Mirzodaieva T., Ragulina N. (2020) Complex Modernization of public infrastructure and hospitality as a factor in the sustainable development of the city in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*, vol. 9, no. 1, pp. 183–204.